

Gemlik Kırsal Kesiminde Evli ve Üreme Çağındaki Kadınlarda Aile Planlaması Yöntemleri Kullanma Özellikleri ve Bunun Doğurganlık Ölçütlerine Etkisi

Necla OKAN*
Hamdi AYTEKİN**
Nazan BİLGEL***

ÖZET

Gemlik ilçesi kırsal alanında 15-44 yaş grubundaki evli kadınlarda aile planlaması (AP) yöntemlerini kullanma sıklığı araştırılmıştır. Bu yöntemlerin, geleneksel yöntemler ağırlıklı olmakla birlikte, çok yaygın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Evliliğin ilk yılları, çok genç yaş, az çocuk sayısı, öğrenim durumunun yetersizliği gibi nedenler yöntem kullanmayı olumsuz etkilemenin yanı sıra, geleneksel yöntem kullanımına ağırlık verilmesine de neden olmaktadır. Geleneksel ve modern yöntem kullananlar arasında gebelik sayısı açısından anlamlı fark bulunmuştur. Kadınların çoğu yaşam boyunca kullandıkları yöntemi en az bir kez değiştirmişlerdir. Değiştirme nedenleri arasında sağlığa zararlı olduğu görüşü ve gebe kalma önde gelmektedir.

* Uz. Dr.; Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı

** Prof. Dr.; Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı

*** Doç. Dr.; Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı

SUMMARY

The Utilization of Family Planning Methods and its Effects on The Fertility Rates of Married Women of Reproductive Age in Rural Areas of Gemlik

In this study 470 married women, aged 15-44 years, in the rural areas of Gemlik were interviewed about the use of family planning methods.

It was found that this methods were used widely but traditional methods were dominant.

The use of family planning methods is less among women who are young, recently married and have few children. Their educational level is low and they tend to use traditional methods.

When number of pregnancies is taken into account significant difference is found between women using modern and traditional methods. Most of the women have changed their methods at least once. The most cited reasons of changing methods were unwanted pregnancy and the method being harmful to health.

Çok genç yaşta, çok ileri yaşta, çok sayıda ve sık aralıklı gebelikler ana ve çocuk sağlığını olumsuz olarak etkilemektedir. Böyle yüksek riskli gebeliklerin önlenmesi amacıyla aile planlaması (AP) yöntemlerinin kullanımı dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artmaktadır. Bu artışta ailelerin sosyo-ekonomik nedenlerle çocuk sayısını sınırlandırma isteklerinin de rolü vardır.

Bu çalışmada Gemlik kırsal kesiminde, evli kadınlarda AP yöntemi kullanma sıklığı, kullanılan yöntemler ve bunlara etki etmesi beklenen faktörler, kadınların AP yöntemleri değiştirme sıklığı ve nedenleri araştırılmış ayrıca ilerideki korunma istekleride sorulmuştur.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma 1988 Mayıs-Haziran aylarında, 15-44 yaş grubundaki 470 evli kadına hazırlanan anket formu uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına alınacak köyler rastgele saptanmış ve köydeki, araştırma amacına uygun tüm kadınlarla görüşülmüştür.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan kadınların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo: I'de sunulmuştur.

Tablo: I- Araştırmaya Alınan Kadınların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	Kadınlar %
15-19	21	4.5
20-24	110	23.4
25-29	99	21.1
30-34	100	21.3
35-39	89	18.9
40-44	51	10.8
TOPLAM	470	100.0

Araştırmaya alınan kadınların, yaş ortalaması 30.0 ± 7.0 , ilk evlenme yaşı ortalaması 17.9 ± 2.9 'dur.

Tablo: II'de araştırmaya alınan kadınların öğrenim durumuna göre dağılımı görülmektedir.

Tablo: II- Araştırmaya Alınan Kadınların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	Kadınlar %
Okur-yazar değil	33	7.0
Okur-yazar	49	10.4
İlkokul	379	80.7
Ortaokul ve üstü	9	1.9
TOPLAM	470	100.0

Araştırma kapsamına alınan 470 kadından 29'u daha önce hiç gebe kalmamıştır, 441 kadın ise en az bir kez gebe kalmış ve 436 kadın en az bir kez canlı doğum yapmıştır. Gebe kalmış 441 kadının toplam gebelik sayısı 1541, ortalama gebelik sayısı 3.5 ± 2.1 'dir. En çok gebeliği olan 3 kadın 11 kez gebe kalmıştır.

Kadınların (441) 1540 gebeliğinin 1216'sı canlı doğumla sonuçlanmıştır. Gebelik başına ortalama canlı doğum 0.79'dur. Gebe kalan kadın başına ortalama

ma canlı doğum 2.8 ± 0.8 'dir. Ankete katılan kadınlardan en çok canlı doğum yapmış olan 2 kadının 9 canlı doğumu vardır.

Araştırma sırasında kadınların toplam 1103 yaşayan çocukları bulunmakta idi. En çok çocuğu olan bir kadının 8 çocuğu vardı.

Araştırma kapsamına alınan kadınlardan 106'sı en az bir kez istemli düşük yapmıştır (yüzde 22.6). Toplam istemli düşük sayısı 175 ve istemli düşük yapan kadın başına istemli düşük 1.7'dir.

Kendiliğinden düşük yapan kadın sayısı 84'dür (yüzde 17.9). Bu kadınlar toplam 112 düşük yapmıştır ve düşük yapan kadın başına ortalama düşük 1.3'dür.

Araştırmaya katılan 470 kadından 467'si AP yöntemlerini bildiğini, 3 kadın ise bilmediğini söylemiştir. AP yöntemlerini ilk öğrenme kaynakları aşağıda verilmiştir.

Kaynak	Sayı	Kadın	%
Radyo-TV	27		5.8
Basılı yayın	8		1.7
Ebe-Hemşire	149		31.9
Hekim	11		2.4
Anne	3		0.6
Komşu-arkadaş	259		55.5
Koca	10		2.1
TOPLAM	467		100.0

AP yöntemi bilen 467 kadından 419'u (yüzde 89.7) yaşamının herhangi bir süresinde AP yöntemi kullanmıştır. 48 kadın (yüzde 10.3) ise hiç AP yöntemi kullanmadığını belirtmiştir.

Tablo: III'de kadınların yaşı ile yöntem kullanma arasındaki ilişki görülmektedir.

Diğer cevabı veren 18 kadından 16'sının ya hiç çocuğu olmamış veya tedavi ile çocuk sahibi olmuşlardır. 1 kadın çocuğunu emzirdiği için, 1 kadın da kocası uzakta olduğu için korunmamıştır.

Evlilik süresine göre yöntem kullanma incelendiğinde bir yıldan daha az süreli evliliklerde yöntem kullanma sadece yüzde 9.1 sıklıkta gözlenmiştir. 1-4 yıllık evliliklerde yöntem kullanma hızla artmakta ve yüzde 80.5'e ulaşmaktadır.

Tablo: III- Yaşamının Herhangi Bir Evresinde AP Yöntemi Kullanan ve Kullanmayan Kadınların Yaşlarına ve Yöntem Kullanma Nedenlerine Göre Dağılımı*

Yaş Grupları	Yöntem Kullanma							Toplam
	Yöntem Kullanmış Olanlar		Yöntem Kullanmamış Olanlar ve Nedenleri					
	Sayı	%	Çocuk İstiyor	Diğer		S	%	
	S	%	S	%	S	%	S	%
15-19	10	47.6	11	52.3	-	-	21	100.0
20-24	89	80.2	15	13.5	7	6.3	111	100.0
25-29	94	97.0	1	3.0	1	3.0	96	100.0
30-34	96	96.0	2	2.0	2	2.0	100	100.0
35-39	84	95.5	1	1.1	3	3.4	88	100.0
40-44	46	90.2	-	-	5	9.8	51	100.0
TOPLAM	419	89.7	30	6.4	18	3.9	467	100.0

(* AP yöntemi bilen kadınlar alınmıştır.

Araştırma kapsamına alınan kadınların halen sahip oldukları çocuk sayısı ile yöntem kullanma arasındaki ilişki Tablo: IV'de verilmiştir.

Tablo: IV- Halen Sahip Olunan Çocuk Sayısı ile AP Yöntemi Kullanma Arasındaki İlişki*

Yaşayan Çocuk Sayısı	Yöntem Kullanma					
	Kullanmış		Kullanmamış		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
(Yok)	6	17.1	29	82.9	35	100.0
1-2	218	92.8	17	7.2	235	100.0
3-4	169	98.8	2	1.2	171	100.0
5+	26	100.0	-	-	26	100.0
TOPLAM	419	89.7	48	10.3	467	100.0

(* AP yöntemi bilen kadınlar alınmıştır.

Herhangi bir zamanda yöntem kullanmış olan 419 kadından 195'i (yüzde 46.5) hep aynı yöntemi kullanmış 224 kadın ise (yüzde 53.5) zaman içinde farklı yöntemleri denemiştir.

Geri çekme ve diğer geleneksel yöntemlerle korunan kadınlar yöntemlerinde en sebatkâr olanlardır.

Araştırma sırasında AP yöntemi kullanan kadın sayısı 370'dir (yüzde 78.7). Bu kadınların 172'si modern (yüzde 46.5), 198'i geleneksel (yüzde 53.5) yöntemlerle korunmaktadır. Kullanılan AP yöntemlerinin sıklığı aşağıda verilmiştir.

Kullanılan Yöntem	Sayı	%
RIA	58	15.7
Oral hap	58	15.7
Kondom	37	10.0
Sterilizasyon	4	1.0
Tıbbi ovul	15	4.1
Geri çekme	175	47.3
Diğer geleneksel	23	6.2
TOPLAM	370	100.0

Daha önce korunmuş olup halen korunmayan 49 kadından 21'i gebe olduğu, 19'u çocuğunu emzirdiği, 9'u da artık çocuğu olmaz diye düşündüğü için korunmamaktadır.

Modern yöntem kullanma oranı 25-29, geleneksel yöntem kullanma oranı ise 40-44 yaş grubunda en yüksek bulunmuştur.

Tablo: V'de araştırma sırasında yöntem kullanma durumunun gebelik sayısı ile ilişkisi görülmektedir.

Araştırma sırasında modern yöntem kullanan 172 kadın ortalama 3.5 ± 0.9 kez gebe kalmıştır ve ortalama yaşayan çocuk sayısı 2.6 ± 0.6 'dır. Geleneksel yöntem kullanan 198 kadının ise ortalama gebelik sayısı 3.7 ± 0.9 , ortalama yaşayan çocuk sayısı 2.8 ± 0.6 'dır. Ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (Gebelik için $t = 2.15$, $sd = 368$, $p < 0.05$, Çocuk için $t = 3.22$, $sd = 368$, $p < 0.05$).

Anket uygulandığı sırada kadınların kullandıklarını söyledikleri yöntemi ortalama kullanma süresi 4.64 ± 2.85 yıldır. Geri çekme ve diğer geleneksel yöntemler en uzun süredir kullanılan yöntemlerdir (ortalama 6.9 ve 11.8 yıl). RIA kullananlar bu yöntemi 3.9 yıldır kullanmakta iken, bu değer hap için 3.0 ve kondom için 3.1 yıldır.

Tablo: V- Araştırmaya Alınan Kadınlarda Araştırma Sırasında Yöntem Kullananların Diğer Kadınlar ile Gebelik Sayılarının Karşılaştırılması

Gebelik Sayıları	Yöntem Kullanma									
	Halen yöntem kullananlar (n: 370)				Yöntem Kullanmayanlar (n: 100)					
	Modern		Geleneksel		Hiç Kullanmamış		Halen Kullanıyor		Toplam	
S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
0	1	(3.5)	-	-	25	(86.2)	3	(10.3)	29	(100.0)
1-2	63	(37.3)	62	(36.1)	21	(12.4)	23	(14.2)	169	(100.0)
3-4	61	(38.9)	77	(49.0)	5	(3.2)	14	(8.9)	157	(100.0)
5-6	30	(37.5)	43	(53.7)	-	-	7	(8.8)	80	(100.0)
7+	17	(48.6)	16	(45.7)	-	-	2	(2.7)	35	(100.0)
Toplam	172	(36.6)	198	(41.9)	51	(10.9)	49	(10.6)	470	(100.0)

Kadınlar yaşamları boyunca yöntem kullanırken zaman zaman değişik yöntemleri de denemişlerdir.

Daha önce değişik yöntem kullandığını söyleyen 224 kadından 137'si bir kez, 60'ı iki kez, 24'ü üç kez 1'i dört kez ve 2'si de beş kez yöntem değiştirmiştir.

Modern yöntemlerin en önemli değiştirme nedeni sağlığa zararlı olduğu düşüncesidir. Geleneksel yöntemlerse aynı nedenle çok az terkedilmiştir.

Gebe kalma nedeni ile yöntemi bırakma modern yöntemlerde geleneksel yöntemlere göre üç kez daha az görülmüştür.

Daha önce herhangi bir yöntemle korunmuş olan kadınlardan (419 kadın) 112'si hiç ara vermeden korunmuştur. 282 kadın bir kez, 25 kadın ise iki kez ara vermiştir. Korunmaya ara vermede başlıca neden korunurken gebe kalma ve çocuk istenmesidir. Eşin uzakta oluşu, yan etki ve sağlık personeli önerisi de neden olarak belirtilmiştir.

AP yöntemi bilen 467 kadına ilerde bir yöntem kullanmak isteyip istemedikleri sorulduğunda kadınların yüzde 92.7'sinin yöntem kullanma istediği saptandı (433 kadın).

Anket sırasında geleneksel yöntemle korunan 198 kadından 51'i (yüzde 25.8) ilerde modern yöntem kullanma arzusundadır. Modern yöntem kullananlarda ise geleneksel yöntem kullanma isteğine rastlanmamıştır.

TARTIŞMA

Araştırmaya alınan kadınların ilk evlenme yaşı ortalaması Türkiye kırsal kesim ortalamasına uymaktadır (1988'de 17.8)¹.

Türkiye kırsal kesiminin ortalaması olan 4.4 gebelikten düşük olan ortalama gebelik ($3.5 + 2.1$) batı kesimi ortalamasına uymaktadır (1988'de 3.5)¹. Ortalama gebelik sayısı Ankara'da yapılan iki çalışmada $3.5 + 0.06^{2,3}$, Samsun'da 4.96^4 , Adana'da 4.14^5 , İstanbul Silivri'de $3.3 + 2.16^6$ ve Çobançeşme'de 4.7 olarak bulunmuştur.

Bölgemizde ortalama canlı doğum $2.8 + 0.8$ 'dir. Türkiye için (1988) bu sayı 3.7 'dir¹. Ortalama canlı doğumu Bilgel³ $2.71 + 0.05$, Akbaba 3.4^5 ve Akıncı $2.56 + 1.56$ olarak saptamıştır⁶.

Gemlik kırsal alanında kadınların yüzde 22.6'sı enaz bir istemli düşük yapmıştır (106 kadın). Bu oran Türkiye genelinde yüzde 19.0 olarak saptanmıştır⁹. Ankara'da Akdur, istemli düşük yapan kadın oranını yüzde 26.7², Özyurda ise yüzde 41.57 olarak bulmuştur¹⁰.

AP yöntemlerini bilen 467 kadından 419'u (yüzde 89.7) yaşamlarının herhangi bir evresinde AP yöntemi kullanmıştır. Bu oran 1988'de Türkiye için yüzde 87.5'dir¹. Aynı oranı Akbaba yüzde 68.2⁵, Akıncı ve Gencer ise yüzde 90.0 olarak saptamıştır⁶. Bu araştırmada 25-29 yaş grubunda AP yöntemi kullanmış olan kadınların oranı yüzde 97.0 ile en yüksek bulunmuştur.

Anket sırasında yöntem kullanma oranı yüzde 78.7'dir (370 kadın). Sadece risk altında olan kadınları ele alırsak (399 kadın) bu oran yüzde 92.7'ye yükselmektedir. 1988'de Türkiye'de bu oran yüzde 77.0'dır¹. Akdur, yöntem kullanma oranını yüzde 64.27², Bilgel yüzde 78.38³, Akıncı ve Gencer yüzde 88.0⁶, Özyurda yüzde 66.73 olarak bulunmuştur¹⁰.

Yöntem kullananların yüzde 53.5'i geleneksel, yüzde 46.5'i ise modern yöntemler kullanmaktadır. Türkiye'de bu oranlar (1988) yüzde 51.0 ve yüzde 49.0'dır¹. Akdur, modern yöntem kullanma oranını yüzde 49.7², Akıncı ve Gencer yüzde 30.3⁶, Erdal ve Saka ise yüzde 44.3 olarak saptamıştır¹¹, Ağrı'da yapılan bir çalışmada ise yöntem kullanma oranı çok düşük olmakla birlikte (yüzde 35.0), korunanlar arasında modern yöntem kullanma oranı yüzde 69.0 olarak bulunmuştur¹². Bu araştırmada modern yöntem kullanma 25-34 yaş grubunda en yüksek oranda görülmüştür (yüzde 52.0).

SONUÇ

Bölgede AP yöntemi kullanma oranı yüksek olmakla birlikte (yüzde 89.1) geleneksel yöntem kullanımı fazladır (yöntem kullananların yüzde 53.5'i). Mo-

dern ve geleneksel yöntem kullananların gebelik ve yaşayan çocuk sayıları arasında anlamlı fark bulunmuştur.

İlerde kullanılmak istenen yöntem sorulduğunda ise modern yöntem tercihi öne çıkmıştır (yüzde 53.7). Eğitim eksikliği modern yöntem kullanımını ve kullanım sürekliliğini engelleyen en büyük etkidir. Sağlık personeli, eğitime önem vererek, halk arasında yaygın söylentiler konusunda kişileri inandırabilir, ayrıca modern yöntemlerin doğru kullanımını sağlayabilirse modern yöntem kullanımı artacak ve istenmeyen gebeliklerin bir kısmı önlenilecektir.

KAYNAKLAR

1. HUIPS: 1988 Turkish Population and Health Survey, Ankara, 1989.
2. AKDUR, R.: Abidinpaşa EAB'nde Doğum Kontroluna Başvurma ve Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler Konusunda Bir Araştırma (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Teksir edilmiş), Ankara Üniversitesi, 1982.
3. BİLGEL, N.: Abidinpaşa Eğitim Araştırma Sağlık Grubu Başkanlığı Bölgesinde Doğurganlık Durumuna Etkili Faktörler (yayınlanmamış uzmanlık tezi, teksir edilmiş), Ankara Üniversitesi, 1982.
4. BOZDEMİR, N.: Dikbiyak S.O. Bölgesinde 15-49 Yaş Grubu Evli Kadınlar ve Kocalarının AP Konusunda Bilgi-tutum ve Davranışları (yayınlanmamış uzmanlık tezi, teksir edilmiş), 19 Mayıs Üniv., 1982.
5. AKBABA, M., ÇAĞLAYAN, S., ÇAĞLAYAN, Ü.: Karataş S.O. Bölgesinde 15-49 Yaşlarındaki evli ve çocuklu kadınların AP yöntemlerini kullanması sıklığının araştırılması, Ç.Ü. Tıp Fak. Dergisi, 11:No. 2, 164-171, 1986.
6. AKINCI, T., GENCER, E.: Silivri Merkez S.O. Bölgesinde 15-49 yaş evli kadınların AP. na ilişkin bilgi, tutum ve davranışları, İstanbul Halk Sağlığı Bülteni, No. 5, 1988.
7. KUTLAY, T. ve Ark.: İstanbul'un Çobançeşme Bölgesinde yaşayan kadınların sosyo-ekonomik ve sağlık durumları ile ilgili bir çalışma, İstanbul Halk Sağlığı Bülteni, No: 1, 1988.
8. HIPS: Turkish Fertility Survey 1978, Ankara, Vol.: 1, 1979.
9. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Nüfus, Aile, Sağlık, 1983, Ankara.
10. ÖZYURDA, F.: RİA kullanan kadınların demografik ve doğurganlık özellikleri, Nüfus Bilim Dergisi, 8:105-115, 1986.
11. ERDAL, R., SAKA, O.: Fertility survey in semi-urban, Acta Reprod Turc., 7:10, 3-4, 53-65, 1986.

12. BEKSAÇ, M.S., et al.: Fertility preference of the Ağrı city, Acta, Reprod. Turc. 3:4, 177-123, 1982.

Uzm. Dr. Necla OKAN
U.Ü. Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı
BURSA